

Фото 1

ду під проводом Б. Хмельницького Гноїне було спалене. У жовтні 1654 року козаки разом з московськими військами, підтримуваними місцевим населенням, увійшли у Пінський повіт, напали на Турів, Давид-Городок і Столін. Просуваючись по тракту (дорозі) на Волинь, воно отаборилося на три дні в полі біля Висоцька. У ході воєнних дій зазнали великих руйнувань містечко Висоцьк і навколишні села, спалено замок Висоцьк. Спепелили також господарський двір в селі Тумень і два млини, фільварок Бродець, села Клесів, Вежиця та Гноїне. У зв'язку з цими подіями, управляючий володінням Висоцьк Григорій Война-Ясенецький звернувся у Пінський гродський суд з повідомленням, що підданам

8 дворів, у яких проживало 70 людей, належало князю Людовику Святополку-Четвертинському. На 1906 рік кількість дворів зросла до 50, а число мешканців становило 306. Цікавий факт: на карті землеволодінь «руських земель» Речі Посполитої XVI – середини XVII сторіччя, що уклав Александр Яблоновський, це поселення позначене як Сехівська Слобідка (Siechowska Slobodka).

Село ЛОМСЬК було в свій час окремою територіальною одиницею з однойменною назвою – Ломська сільська рада. Сьогодні входить до складу Томашгородської селищної ради. Засноване в середині XIX сторіччя. Першими жителями були Якуб Лех та Станіслав Гарбовський, які займалися випалкою заліза з місцевої руди, з якої потім виготовляли цвяхи. На 1939 рік польська колонія Ломськ складалася з 39 будинків. У роки німецької окупації визначених молодих хлопців та дівчат з Ломська мали відправити з залізничної станції Томашгород на примусові роботи до Третього Рейху. Після тривалого очікування поїзда, який не прибув, їх відпустили додому. Щоб

подякувати за це Богові, хлопці пішли у ліс, зрізали дуб, з якого змайстрували та встановили хрест висотою близько 4 метрів. А на нижньому рамені написали «Lomsk zawsze wierny BOGU» (фото 2) [Ломськ завжди вірний Богу].

На відстані 8 кілометрів на північний схід від села Томашгород є урочище ЛЯДО. Колись тут також життя бурлило ключем, сьогодні нагадують про це старі липи, акації, здичавілі плодові дерева колишніх садків та кладовище, на якому збереглося близько 2-х десятків дерев'яних хрестів. За однією з версій, назву дана місцина отримала від слов'янської богині любові і краси Лади. У 1921 році кількість будинків польської колонії Лядо становила 34, мешканців – 182 людини, серед них сповідували католицизм 171 особа, православ'я – 11. Громада Лядо на 1936 рік складалася, з власне колонії Лядо, фільварків Лядо та Медиславків, хутора Перестанець, колонії Омельно і Татинше. У 1945 році цей населений пункт перестав існувати.

Дерев'яний пам'ятний хрест, оперезаний рушником та хустиною, що в урочищі ПЕРЕСТАНЕЦЬ, повідомляє нам про хутір, де разом прожи-

ХРЕСТИ ЗАХІДНОЇ РОКИТНІВЩИНИ

немає чим харчуватися, та вони не можуть виконувати повинності, платити податки, встановлені сеймом, а подимне можуть сплатити лише 19 димів і то з великими труднощами.

Будемо обережні у своїх міркуваннях вважаючи те, що жителі села Гноїне, якщо не заснували, то, можливо, переселилися у вже існуюче на ту пору Єльне. Бо за переписом 1774 року названо село ЄЛЬНЕ, а у дужках – давнє Гноїне; складалося з 16 дворів, власником якого був підкоморій Берестейського воєводства Ігнацій Вигоновський. Нині на території діючого кладовища села Єльне нами зафіксовано 5 давніх кам'яних хрестів. Рамена відносно сторін світу показують Північ–Південь, на 2-ох посе-

Існує спеціальна історична дисципліна – ставрографія, що вивчає історію та символіку хреста. У нас в Україні ставрографічні дослідження ведуться в історичному та мистецтвознавчому напрямках. Серед українських істориків, як церковних так і світських, зацікавленість хрестами виникає у 2-ій половині XIX – на початку XX сторіччя. У цей час у часописах «Киевская старина», «Археологическая летопись Южной России», «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца», періодичній пресі публікуються повідомлення про знахідки та дослідження хрестів під час наукових експедицій Україною А. Скальковським, Д. Яворницьким, Ф. Вовком та іншими. У радянський період ставлення офіційної науки до вивчення хрестів було негативне. В умовах панування атеїстичної ідеології їх дослідження було неможливим. Попри це, інколи з'являлися відповідні публікації. У Західній Україні ставрографічні дослідження не припинялися до кінця 1930-х років, зокрема їх вивчали Г. Колцуняк та О. Цинкаловський. У роки перебудови та зі здобуттям Україною незалежності, відбувається пошкваллення у вивченні цих артефактів. Про рокитнівські хрести писали В. Рожко, Л. Костюк і Л. Маринич, О. Нагоршок, Ю. Хмельовський, з метою виявлення,

фіксації та вивчення хрестів Західної Рокитнівщини, нами були здійснені польові експедиції у села та урочища означеної місцевості.

Історія села **ТОМАШГОРОД (Сехи)** нараховує кілька віків. В одній з перших писемних згадок повідомляється, що князь Іван Юрійович Гольшанський (? - †1549) дарує П'ятницькій церкві села Крупове (тепер Дубровицький район) «... еще есмо придали у Сеховах полколоды меду...». Три давні кладовища з кам'яними хрестами є мовчазними свідками минулого села. На церковному цвинтарі (фото 1) до нашого часу збереглося 6 кам'яних хрестів. Один з них встановлений біля південного бічного входу у церкву, має розміри, висотою від землі — 106 см, шириною — 63 см, товщиною — 20 см.

За переданням, цей хрест встановлений на могилі будівельника, який загинув при виконанні покрівельних робіт храму. Всі хрести за формою прямокутно-раменеві, написи на них відсутні, на двох виявлено на середхресті висічений хрест. Пізніші поховання представлені 5 надмогильними пам'ятниками, які увінчані хрестами, — ромбічним (1 зразок), трилистим (3 зразки), прямокутним (1 зразок). Вибиті на них епітафії розповідають, що тут упокоїлися парафіяльні священнослужителі та члени їх сімей, приміром: «Здесь погребень/Іерей Іосифь/Кузьминській/Священослужетель вь/Сеховскомь приходе дек. 34 г./Упокой Господи/душу раба Твоего», інший — «Здесь поко/ится прахь/р.б. Елены/Шпиганович/р. 1856 м. Дек. 26 д./у. Мар. 15 д. 1915 г.». Про рівень національної свідомості сехівців свідчить те, що в роки німецької окупації на площі Ринок біля церкви був встановлений хрест з написом «Слава борцям за Україну».

В урочищі **ГНОЙНЕ**, що у північно-західній частині від села Єльне, натрапляємо на кам'яний хрест, його висота — 100 см, ширина — 64 см, товщина — 35 см. Раніше тут вирувало сільське життя. У 1646 році село Гнойне належало Віленському каштеляну Генрику Кашовському. У роки Національно-визвольної війни українського наро-

редині висічені хрести; висота найбільшого — 101 см, ширина — 73 см, товщина — 20 см.

Серед 5 кладовищ села **ОСНИЦЬК** (одне з яких давнє єврейське), привертає до себе увагу те, яке розташоване у південній частині від населеного пункту на відстані 700 метрів від залізничної колії, назване Високими могилками. На високому пагорбі розміщені давні поховання. За попередніми підрахунками, тут знаходиться 12 давніх кам'яних хрестів та хрестокаменів. А також кам'яна надмогильна вертикальна стела висотою — 53 см, шириною — 36 см, товщиною — 18 см. На ній викарбувано хрест та напис «1556 УМ». Думасмо, немає сумніву у її автентичності, хоч про село Осницьк виринає згадка у писемних джерелах майже через сторіччя від зазначеної дати, а саме — 1646 року.

У цей рік відбувся поділ дубровицької волості, яка належала князям Соломарецьким. Ян-Владислав був останнім нащадком по чоловічій лінії, після якого династія князів Соломарецьких вигасає. Дубровицька волость була поділена між його доньками. Доміцеллі, дружині мінського каштеляна князя Миколи Святополка-Четвертинського дісталися: двір і село Вороні, села Бухлічи, Струга, Викоровичі, Будимля, Сехи і Осницьк. А в 1647 році вже згадуються новоосажене містечко і слобода Осницьк при річці Льва Семеном Бережецьким, слугою Миколи Святополка-Четвертинського. Отже, водночас існувало три поселення, що мали однакову назву — містечко, село, слобода. Напевне, цим і можна пояснити наявність тут кількох кладовищ. Станом на 1811 рік у селі Осницьк було 15 дворів з 152 жителями.

До історичних населених пунктів Рокитнівщини можна віднести село **КРУТА СЛОБОДА**. Про це свідчить значна кількість намогильних каменів та 9 давніх кам'яних хрестів на місцевому кладовищі, які зосереджені в його центральній частині. Наймасивніший хрест має висоту — 135 см, ширину — 75 см, товщину — 35 см. У 1829 році село складалося з

Фото 2

10-річчі ХХ сторіччя поміщик маєтку Лядо — Юзеф Шичевський, збудував на цьому місці лісничівку, часто сюди приїжджав на полювання. Перші по-

селенці хутора вважаються гайові Сильвестр Гермашевський (дядько першого польського космонавта Мирослава Гермашевського) з братом Лукашем. Згодом Перестанец розрісся до 15 домогосподарств, де проживали родини Рудницьких, Лабендзьких, Лехів, Гісів, Семенюків, Борейків та Янушкевичів. У Великий піст 1943 року польська та українська молодь виготовила та встановила дубовий хрест, всі його цілували та торкалися рукою, присягали, що не зроблять один одному ніякої кривди. Хрест, що зараз ми бачимо (фото 3), встановлений пізніше, в останній третині минулого сторіччя.

На лівому березі озера **ТУХОВЕ**, ще у 1970-х роках стояв дерев'яний хрест на братській могилі. Одного разу на хуторі Тухове відбувся бій між 11 воїнами УПА та підрозділом МДБ. Червонопогонники мали кількісну перевагу, під їхнім натиском бійці УПА відступали, поки не опинилися по груди в річці Льва, яка під час весняної повені розлилася. З води на берег витягли 10 убитих повстанців, та одного пораненого. Останнього, емдебесівці забрали з собою, пізніше, його, у Клесові — тодішньому районному центрі, в базарний день облили бензином та спалили живцем. Загиблих 10 воїнів УПА хуторяни поховали в одній могилі. В урочищі Града, що неподалік від названого озера, до сьогоднішнього дня зберігся дерев'яний хрест на могилі невідомого воїна УПА. Переповідають, що тут зупинилися на нічліг повстанці, для охорони сну був виставлений чатовий, який і загинув. Побратими у той небезпечний момент врятувалися від ворога втечею. Тривалий час за могилою хтось доглядав, якийсь чоловік, начебто, приїжджав зі сторони Клесова.

Таким чином, хрести, що збереглися до нашого часу, і ті, яких вже нема, у поєднанні з писемними джерелами, розповідями місцевих жителів відтворюють історичне середовище минулих літ краю. Історії, які прямо або опосередковано пов'язані з ними, переконливо доводять: не таке вже й «глухе» наше Полісся, швидше — невідоме.

Руслан ЛОБУР,
вчитель історії Томашгородської ЗОШ І-ІІІ ст. №2.

Фото 3